

'DICHTBIJ EN PRAKTISCH. TRANSFERBEGELEIDING VAN JONGEREN'

Overkoepelende analyse project
transferbegeleiding

VERWEY Instituut
JONKER

Dit onderzoek werd uitgevoerd binnen de kenniswerkplaats Jeugd Amsterdam Amstelland (KeTJAA) met subsidie van ZonMW en de gemeente Amsterdam.

Arwen Hoogenbosch

VERWEY
JONKER Instituut

2022 Copyright Verwey-Jonker instituut

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Het project Transferbegeleiding aan jongeren in kwetsbare onderwijsposities	4
3. De kenmerken van jongeren in het VSO, PRO of Entreeonderwijs	4
4. Ondersteuning aan jongeren in het VSO, PRO, Entree in het algemeen.....	5
5. Ondersteuning aan jongeren bij een overstap naar toekomst.....	7
6. Concluderende opmerkingen.....	8

1. Inleiding

Verschillende onderzoeken laten zien dat jongeren die praktijkonderwijs (PRO), voortgezet speciaal onderwijs (VSO) of Entreeonderwijs (MBO1/2) volgen, minder vaak doorstromen naar vervolgonderwijs. Voor deze jongeren eindigt hun onderwijsloopbaan dan ook bij de uitstroom, vaak op hun achttiende jaar.^{i,ii} Jongeren met alleen een diploma van dit type onderwijs ondervinden problemen met het zoeken naar een baan. Ongeveer 40% van de jongeren uit het VSO zit zonder werk of opleiding blijkt uit een rapport van de Inspectie van het onderwijs uit 2019.ⁱⁱⁱ Ook de gemeente Amsterdam ziet dat veel jongeren van het VSO, PRO en entreeonderwijs (MBO1/2) uit de regio, kwetsbaar zijn en problemen ondervinden bij een goede overgang naar vervolgonderwijs of werk. Niet alleen maken zij geen stap naar vervolgonderwijs, zo is voor de gemeente ook onduidelijk waar deze jongeren naar toe zijn gegaan of wat zij doen. Het Centraal Planbureau en de Inspectie van het Onderwijs pleiten er dan ook voor om deze jongeren meer te begeleiden naar een passende plek in de samenleving.^{iv}

2. Het project Transferbegeleiding aan jongeren in kwetsbare onderwijsposities

Het project 'Transferbegeleiding aan jongeren in kwetsbare onderwijsposities' dat uitgevoerd is binnen de Kenniswerkplaats Jeugd Amsterdam Amstelland ([KetJAA](#)), richt zich op de vraag hoe voorkomen kan worden dat jongeren uit het VSO, PRO of van een Entreeopleiding op hun 18^e thuis komen te zitten zonder werk of vervolgopleiding. Het project bestaat uit twee deelonderzoeken. Het eerste onderzoek analyseert aan de hand van een kwantitatief databestand over 320 jongeren in verschillende onderwijsvoorzieningen, hoe de schoolloopbanen en hulpverlenersgeschiedenissen eruit zien. Daarnaast is er in interviews gesproken met jongeren en ouders over deze schoolloopbanen en hulpverlenersgeschiedenissen om te achterhalen waar deze door gekenmerkt worden en welke aanknopingspunten uit deze loopbanen te halen zijn als het gaat om de begeleiding van deze jongeren in het algemeen en specifiek na het voortgezet onderwijs (Paulusma en Boendermaker 2022, Paulusma en Kuiper 2022). Het tweede deelonderzoek betreft de evaluatie van de pilot transferbegeleiding van jongeren in de overgang naar vervolgonderwijs of werk (Abu Ghazaleh en Verheem, 2022).

In dit verslag presenteren we een gecombineerde analyse van de twee deelonderzoeken en pogen wij de hoofdvraag van het onderzoek te beantwoorden, die luidt: *Hoe kunnen jongeren uit het speciaal onderwijs zo goed mogelijk ondersteund worden wanneer zij hun school afronden en de stap maken naar vervolgonderwijs of werk?*

3. De kenmerken van jongeren in het VSO, PRO of Entreeonderwijs

Jongeren die VSO, PRO of Entreeonderwijs volgen, worden gekenmerkt door verschillende kwetsbaarheden. In veel gevallen is er sprake van meervoudige problematiek. Zij hebben te maken met psychische of gedragsproblematiek, een laag IQ, een licht verstandelijke beperking, een moeilijke thuissituatie, kampen met trauma, zijn vatbaar voor criminaliteit en ervaren financiële problemen. De schoolloopbanen van deze jongeren worden vanwege deze problemen dan ook gekenmerkt door veel wisselingen en voor ouders en jongeren is het vinden van een passende onderwijsplek een uitdaging geweest. Jongeren zijn begonnen in het regulier onderwijs, maar kunnen daar niet of moeilijk meekomen met de lesstof, hebben gedragsproblemen en hebben moeite met het leggen van de verbinding met de leerkrachten of de medeleerlingen. Ze krijgen onvoldoende begeleiding en maken daarom de stap naar speciaal onderwijs. Sommige ouders en jongeren vertellen in hun reflecties over

de periode in het regulier onderwijs dat scholen ook niet altijd in staat waren om problematiek te signaleren, erop te handelen en soms kozen voor oplossingen die niet altijd duurzaam of helpend waren, door bijvoorbeeld de leerling buiten de klas te zetten.

In de overstap naar speciaal onderwijs lijkt er een verschil tussen jongens en meisjes te zijn. De secundaire analyse laat zien dat jongens op jongere leeftijd de overstap maken naar het speciaal onderwijs dan meisjes. Jongens stromen dan in het speciaal basisonderwijs in, waarna de overstap naar het voortgezet speciaal onderwijs een logische vervolgstap kan zijn. Bij meisjes wordt de problematiek daarentegen pas later duidelijk dan bij jongens. Bij hen zijn de eerste signalen van problematiek zichtbaar bij de overstap naar het voortgezet onderwijs of tijdens het voortgezet onderwijs. Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen jongens en meisjes is dat jongens al op jonge leeftijd externaliserend en voor de buitenwereld zichtbaar gedrag vertonen dan meisjes.

4. Ondersteuning aan jongeren in het VSO, PRO, Entree in het algemeen

Uit de gesprekken met jongeren en ouders over schoolloopbanen en de ondersteuning die zij hebben ontvangen, en uit de gesprekken met jongeren en coaches in de pilot transfercoaching, komen een aantal overeenkomstige punten die inzicht geven in de behoeftes van jongeren en wat werkzame elementen zijn in de ondersteuning aan deze jongeren. Hieronder lichten we een aantal punten toe.

Behoefte aan persoonlijk contact

Jongeren die in het VSO zitten hebben behoefte aan persoonlijk en individueel contact. In de gesprekken over de schoolloopbanen komt dit veelvuldig naar boven. Deze persoonlijke hulp kan door een docent geboden worden, door een andere medewerker van school of door externe hulpverlening. Er zijn inmiddels een tal van voorbeelden van jongerenwerk op school of jeugdhulpverleners uit wijkteams die binnen scholen werken. Vanuit de pilot is bekend dat de eigen keuze van de jongeren voor een coach bijdraagt aan de werkzaamheid van de geboden ondersteuning.

Kennis over achtergrond en problematiek van de jongeren

Volgens jongeren en ouders hebben begeleiders of coaches bepaalde achtergrondkennis nodig over de (meervoudige) problemen waar deze jongeren mee te maken hebben. Deze kennis is nodig om inhoudelijk aan te kunnen sluiten bij de behoeftes van jongeren en hen op een manier te behandelen die past bij hun niveau. Hierbij is het ook van belang om rekening te houden met verschillen tussen jongens en meisjes en de schoolloopbanen die zij tot dan toe hebben doorlopen. De kennis over de grote diversiteit van deze jongeren kan veel vragen van een begeleider van school of een coach.

Laagdrempelig contact

De inhoudelijke kennis over de (meervoudige) problematiek over deze jongeren staat in contrast tot de behoefte aan licht en laagdrempelig contact. In beide deelonderzoeken wordt dit contrast gezien. Aan de ene kant hebben jongeren behoefte aan zwaardere ondersteuning op verschillende leefgebieden, aan de andere kant hebben zij behoefte aan een begeleider of school voor praktische ondersteuning, om leuke dingen mee te doen en die bereikt kan worden op ieder moment van de dag. Deze uiteenlopende behoeftes betekenen voor ondersteuning aan deze jongeren dat maatwerk nodig is en dat coaches of begeleiders geen 9-5 mentaliteit moeten hebben. Het gaat meer om een opvoeder dichtbij dan een hulpverlener, in aanvulling op de situatie van jongeren thuis.

Kennis van methoden en technieken van begeleiding of coaching

In de begeleiding gaat het erom dat jongeren zich kunnen ontwikkelen en er toekomstgericht gewerkt wordt, zodat jongeren stappen kunnen zetten richting zelfstandigheid. Daarom is het van belang dat de coaches verschillende methoden en technieken beheersen (bijvoorbeeld motiverende gespreksvoering) en inzetten in de begeleiding van jongeren.

Opbouwen vertrouwensband en ervaringsdeskundigheid

In beide deelonderzoeken wordt de term 'vertrouwensband' genoemd die nodig is voor goede begeleiding. Om problemen aan te kunnen pakken is het voor jongeren van belang dat zij vertrouwen hebben in hun begeleiders of coaches. Een vertrouwensband draagt bij aan de effectiviteit van de ondersteuning. Het opbouwen van dit vertrouwen kan bij deze jongeren tijdrovend en intensief zijn. Het vergt vaak een andere manier van begeleiden. Ervaringsdeskundigheid of de mate waarin de begeleider gelijkennissen vertoont met de jongere, kan bijdragen aan een sterke vertrouwensband.

Wijze van communiceren

De crux bij het hebben van een vertrouwensband ligt bij de wijze van communicatie, zo blijkt uit de twee deelonderzoeken. Het gaat dan om de bejegening van de begeleiders of coaches richting de jongeren en het tonen van oprechte interesse. De bejegening moet aansluiten op het niveau van de jongere, duidelijk zijn en niet kinderachtig zijn. De houding van de begeleider of coach is open en gelijkwaardig en de coach toont daarin zijn/haar eigen kwetsbaarheid. Een begeleider moet goed kunnen luisteren zonder te oordelen en empathisch zijn. In het contact is het bovendien belangrijk dat aangesloten wordt bij de leefwereld van de jongere en niet alleen de focus ligt op wat niet goed gaat of op 'verkeerd' gedrag, maar juist ook op wat goed gaat en waar de jongere in uitblinkt.

5. Ondersteuning aan jongeren bij een overstap naar toekomst

Naast de bovengenoemde algemene elementen die van belang zijn bij de ondersteuning of coaching van jongeren, is er in beide deelonderzoeken specifiek gekeken naar hoe de overgang naar vervolgonderwijs of werk ondersteund kan worden en hoe vervolgonderwijs of werk ook echt volgehouden kan worden. Uit de evaluatie van de pilot is (nog) niet op te maken of een transfercoach helpt, daarvoor was de groep te klein en de begeleiding nog te veel in opbouw. Wel is er een aantal aanwijzingen in beide deelonderzoeken die de overgang naar een vervolgopleiding of werk kunnen versoepelen en verduurzamen. Deze aanwijzingen staan hieronder beschreven.

Vorbereiding

In beide deelonderzoeken wordt het belang van voorbereiding op de overstap genoemd. Een praktische insteek is hier belangrijk: een paar keer oefenen met reizen naar de nieuwe school, de school een aantal keer samen bezoeken, een dagje meelopen, de jongere in contact te brengen met leerlingen die al naar de school gaan en kennis laten maken met docenten. Als het gaat om de overgang naar werk, kan het helpen aandacht te besteden aan het leren omgaan met een agenda, helpen met oriënteren op banen, leren hoe te solliciteren en daarbij ondersteunen, meeloopdagen organiseren e.d. Over het algemeen gaat de voorbereiding over heel concreet inzicht bieden wat de overstap betekent en oefenen met de nieuwe situatie. Op deze manier krijgt de jongere een realistisch beeld van wat de overstap en het vervolg betekent.

Ook ouders/verzorgers en andere sleutelpersonen binnen het onderwijs of zorg, kunnen betrokken worden in de voorbereiding. Tezamen kunnen zij de risico's en kansen van de overgang in beeld brengen en mee denken welke aanpassingen dit voor de jongere en het systeem om de jongere heen vraagt. Op deze manier zijn zij voorbereid op de overgang van de jongere en weten zij hoe hierbij te ondersteunen.

Nazorg

Ook zorg of begeleiding na de overstap vinden jongeren en ouders belangrijk. Het gaat dan om concrete begeleiding, bijvoorbeeld iemand vanuit de (oude) school of een onafhankelijke (transfer) coach die helpt bij het structuur aanbrengen in het maken van huiswerk of iemand waarmee reeds een vertrouwensrelatie is en waar de jongere terecht kan met praktische en persoonlijke vragen. Een dergelijk persoon kan helpen om de jongere de nieuwe omgeving eigen te maken en bijdragen aan de motivatie en duurzaamheid van het verblijf op de nieuwe school of werk.

Begeleiding op de nieuwe school of werkplek

Jongeren hebben in grote mate behoefte aan ondersteuning in hun leven. Het is dan ook van belang dat zij ook ondersteuning ontvangen in het werkend leven of wanneer zij vervolgonderwijs volgen. Begeleiding is voor hen zowel om inhoudelijk mee te komen met het lesmateriaal als in het contact met medeleerlingen, docenten, collega's of werkgever. Op deze manier kan voorkomen worden dat zij voortijdig uitvallen en dat zij een duurzame toekomst tegemoet gaan.

Warme overdracht tussen begeleiding of coach naar vervolgonderwijs of werk

Naast dat de jongere begeleid wordt bij de overgang naar werk of vervolgonderwijs, kunnen ook werkgevers of docenten worden voorbereid op de komst van de jongere. De pilotresultaten laten zien dat om de transferbegeleiding optimaal te laten verlopen het kan helpen als er wordt samengewerkt tussen de verschillende partijen om een warme overdracht mogelijk te maken. Een eventuele transfercoach kan bij de overdracht ervoor zorgen dat het belang van de jongeren centraal blijft staan en de lijnen tussen alle partijen kort blijven.

6. Concluderende opmerkingen

In dit verslag beantwoorden we de vraag *Hoe jongeren uit het speciaal onderwijs zo goed mogelijk ondersteund kunnen worden wanneer zij hun school afronden en de stap maken naar vervolgonderwijs of werk maken?* Deze vraag beantwoorden we aan de hand van twee deelonderzoeken die binnen de Kenniswerkplaats Jeugd Amsterdam Amstelland ([KetJAA](#)) zijn uitgevoerd in het project 'Transferbegeleiding aan jongeren in kwetsbare onderwijsposities'. Beide onderzoeken onderbouwen het belang van duurzame ondersteuning aan jongeren in kwetsbare situaties gedurende hun schoolloopbanen. Ook laten de onderzoeksresultaten het belang van ondersteuning aan deze jongeren bij het maken van een overstap van de ene onderwijsvorm naar de andere zien. De resultaten bieden bovendien aanknopingspunten en praktische tips om de inhoud en wijze van de begeleiding aan kwetsbare jongeren (verder) vorm te geven. Een volgende stap is om deze aanknopingspunten en tips in te gaan zetten in de begeleiding of coaching van jongeren, de werkwijze(n) uit te schrijven en te onderbouwen, en op termijn de effectiviteit van coaching te onderzoeken.

ⁱ Swart, L. & Visser, D. (2019). *Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt in beeld*. CPB notitie. Geraadpleegd op 17 november 2022 <https://www.cpb.nl/jongeren-met-afstand-tot-de-arbeidsmarkt-beeld>.

ⁱⁱ Waltz, G., Van Ommeren, M., Stroeker, N., Bokdam, J., Bourdrez, L., & Ince, D. (2011). Handreiking interventies kwetsbare jongeren. *Zoetermeer: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*.

ⁱⁱⁱ Inspectie van het Onderwijs (2019). *De Staat van het Onderwijs*. Den Haag: Inspectie van het Onderwijs.

^{iv} Inspectie van het Onderwijs (2019). *De Staat van het Onderwijs*. Den Haag: Inspectie van het Onderwijs. En Swart, L. & Visser, D. (2019). *Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt in beeld*. CPB notitie. Geraadpleegd op 17 november 2022 <https://www.cpb.nl/jongeren-met-afstand-tot-de-arbeidsmarkt-beeld>.

